

یا زان : ساوه نین خرقان بخشی نین بندا میرکندیندن
بیرینجی درجه لی، عدلیه وکیلی- علی وکیلی
=====

===== * ترکمن مختومقلی و ترکمن تلیم * =====

دونیانین هامی تورک لری کلی باخیشدا تورک کلمه سی ایله آدلانیب
لار، تورک لرین بؤیوک - بؤیوک بوداقلاری واردیر کی، اولارین ان بؤیوک
لریندن بیرسی ده ترکمن لر بوداقلی دیر کی، ایران، تورکیه، قبرس،
قوزئی عراق و شوروی ده نئجه قومیت و جمهوری اصلا ترکمن لرن دیرلر
بونلار هامیسی اوغوز تورک لری دیر .

یوخاریدا دئیلن علتله گؤره ده اویشلرده ترکمن مدنیتی نین کؤکو
بیردیر. آریلیق ترکمن صاییلان تورک لرین دیل باخیمیندان لهجه لرین
بیر- بیریندن آیران حالدا، گئنه بیرآز تدقیق اولونسا اولارین بیر-
لیک علامتلیری جوخ تئز اله گله ر .

بو مقاله ده ایستیریگ گون دوغار ایران ترکمن لری نین بؤیوک
شاعری مختومقلی و گون اورتا (اورتا) ایران ترکمن لری نین بؤیوک
شاعری تلیم خانی و بو ایکی مثل سیز شاعرین شعرلرین بیر- بیر ایله
مقایسه گؤزوندن کئچیریپ و ترکمن مدنیتی نین بیرلیگینی گؤسته رک .
مختومقلی فراغی ۱۱۵۳ هجری قمری ده ترکمن ائلی نین گوکلان طایفه
سی نین گرکز بوداقیندان اولان دولت محمد آزادی آدلای آتادان و اوزار-
گول آدلای آنادان ترکمن صرادا دنیایا کلیپ و ۱۲۱۰ هجری قمری-
اللی یغددی یاشیندا و بیر روایتله یغددی ایل اوندان صوراً آلتیمیش
دؤرد یاشیندا دنیادان گئدیب دیر و دولت محمد آزادی و مختومقلی ایران
ترکمنستانی نین آق توقای آدلای محالیندا توپراقا تاپشیریلیبلار .
تلیمخان دا اورتا ایرانین ساوا شهری نین مزلقان بخشی نین مرغی کند-
ینده کی ترکمن طایفاسی نین آسگین بوداقیندان اولان بیر تیمورخان آدلای
کیشی نین نسلیندن، هله لیک دقیقاً بللی اولمایان ائلده دنیایا کلیپ
و بیراوزون کدرلی عؤمور کئچیرندن صوراً ۱۲۴۶ هجری قمری ده آدلای پارل-
میش مرغی کندینده دنیادا گؤز اؤرتوب و اوزادایا سدیریلیب دیر .

تلیمخان اؤز ائلی و اؤلکه سینده راجع بئله بو یورودور :

اؤلکه میز "عراق" دیر، شهریمیز "ساوا" * "مزلقان چایی ندان گؤتوردوم هاوا
عاشیقلا. دردینه ائیلهرم دوا * من طبیبم هندوستاندان کلیهرم

بیلن لر بیلسین لر، من تلیم خانام * بیلمه یین لر، بیلسین گوهر کانام
ساکن "مرغی" اصلی " ترکمانام * گزه- گزه بو جهاندان گلیسرم
تلیمخان اوز ترکمن لیگین بیر گوزه للمه ده بئله گوزه چکیب دیر :

دیوانه وار ما دیم اولدوم پریشان * لاله احمر تک جگریم آلقان
گروه ناجیم آدیم " تلیمخان " * غم عصیان منده قویما یب دیر هوش
هوشوم یوخ مست و حئیرانم * شاه مردانه قوربانم
"تلیم خان " اصلی "ترکمانم" * حق گناه دان ائیله سین بوش
بیرا وستا دنا مه ده ترکمن تلیم اوستا دلیقیندان بئله گتیریب دیر :

"ترکمن تلیم" چکمه بوجهان غمی * دنیا دا قالان یوخ گقدرلر هامی
فلک بیچینچی دیر، بو فلک زمی * ها بیچر- ها بیچر، بیغار خرمنه
تلیمخان بیگ بیر تاریخنا مه ده مرغی لیگین بونوع تاریخی ائیدیدیر :
"تلیمخان" ساکن "مرغی" ایتمیش * قافله پس و پیش پی در پی ایتمیش
تاریخ هزارودویست و پانزده ایتمیش * تاریخدن شمه بیان ائیله دی
گشنه بیر گوزه للمه ده بو یورودور :

امان دیر مروت قیل مروت چاقیدیر * چوخ مدت دیر گولوم غم دوستا قیدیر
گوزلرین بیت الله ، قاشین طا قیدیر * سنگ جمره دیر خال جلجلان

ای عظیم الشان * یوسفی آلان
زندانا سالان * زلیخا نشان
نادره زمان * نجف آتلی خان
قاشلاری کمان * آدیم "تلیمخان"
اصلیمیز "ترکمان" * عاشق فلان
آغلارام الان * ای دل نالان

تلیم بیر آیری او گودنا مه ده بئله بیان اقدیر :

مؤمن پوشی چولاندیم * یئدیم ایشدیم من سولاندیم
بهشته گزیدیم دولاندیم * "ترکمن تلیمخانه" دؤندوم
تلیمخان قفل بندینی آچان و اونا معاصر اولان بیات جعفر آدیندا بیر
شاعر دئییب دیر :

مندن سلام اولسون "ترکمن تلیمه" * حق و شریعتدن گل خبر وئریم
امر اولدو ابراهیم دوزه لتدی کعبه * کل شیعه ایچون گلزار نعیم

.....

.....

او، قلم دیر، نفسی یوخ وار دیلی * بیش وقتنه ناما ز دیر باغی بولبللی

قیرخ سککیزهفته دیر، اوچ بایرام گولی * بیات جعفر الله یولوندا سریم
مرغی لی تلمیم بیر آیری یئرده دئییر:

قیزیل گوللر خار ایچینده * "تلمیم"، "ترکمن" لر ایچینده
یا تمار ایدیم یئرا یچنده * ایراق یولدان کلمه یینجه
تلمیم خان گئنه بیر یئرده بوجور کتیریب دیر:

بولبول گولدن اؤترو تۆکر گۆزیا شین * یان دیریردا غلارین گیا سین داشین
بو "ترکمن تلمیمین" غوغالی باشین * آخر سالیر مین سوودایه گۆزلرین
یا :

اوهندو خاللارین دوروبدور قوشا * سورمه چکیب آلا گۆزونن قاشا
"ترکمن تلمیم" گل ائیله سن تاماشا * گلین چیخیب سئیر گلستان گئده
سا والی بؤیوک تورک شاعریمیز بیر گۆزل قوشما سیندا تخلصین
"ترکمن تلمیم" کتیریب دیر. ملاحظه بویورون :

رسوای خلق اولدوم عالم ایچینده * نه بیر گۆزل صونیا یارا اولوب منه
اؤلکه آچدیم کل جهان ایچینده * بیر قورو گزمه گیم عارا اولوب منه

اول عؤمرو مدن خوش گون گۆرمه دیم * دنیا گلزارینده بیر گول درمه دیم
خوبلارایلن اوتوروبان دورما دیم * ایشیق عالم نجه تارا اولوب منه

اؤزوم ائیلیمیشم آقار اؤزوم * بوفانی دنیا دا هئج گولمز اوزوم
بی وفا گۆزه لی ایسته مز گۆزوم * بو گئنلیکده دنیا دارا اولوب منه

من اونو سئومیشم یا خوشی نشاندا * قولاج قوللار دال گردنه آشاندا
بولبولودوم گول گۆرمه دیم گولشاندا * او گولون خرمنی خار اولوب منه

"ترکمن تلمیم" بئله غمدن قوروما * وار گئتگینن استامبول، اوروما
طور قورموشدوم طرلان گله طوروما * طرلان شکاری ده سار اولوب منه

مختومقلی ایله تلمیمخان معاصر اولدوقلارینا خاطر اؤز عصرلرینین
بؤیوک - بؤیوک اغتشا شلارین و ایرانین یامان گونلرین وهر بیر، بیر
کۆکلؤ و مختلف لهجلی دیللری ایلن گۆردوک لرین نظمه چکیب لر، بییز
بورادا مختومقلی شعرلرین با جار دیقیمیزدان آذری تورکی لهجه سینه
چئویریب و اونلاری اؤزوموزونکولشدیرمیشیک و تلمیمخانین مختومقلی شعر
لرینه یاخین اولان مضمونلو شعرلری ایله مقایسه ائتمیشیک، مثال اوچون
دنیا، ترکمن مختومقلی شعرینده بئله تصویر اولونوبدور:

بیر عیبین آی دئیم، سنین اوزونه * هئچکیم ایله یولا گئتمه دین دنیا
 اؤنکی گلنلره محبت ائتدین * صونکی لره نئچین ائتمه دین دنیا
 ایندی سؤزله کیمی برقرار ائتدین * نئچه کدخدانی خوار زار ائتدین
 سلیمان تختنی تارمار ائتدین * یوسفی قول ائدیپ ساتدیردین دنیا
 نئبله دین سلطانی؟ اؤلدوردون خانی * شاه کیکا وسونورستم زالسی نی
 دئولره حکم ائدن اول سلیمانی * اولارایلن یولا گئتمه دین دنیا
 ایگیت گرهک میدان ایچره تک دورا * اوخ ایلن ایگیده یایلار آتیلا
 بابا عمر قاچدی بلکه قورتولا * اونو قاوا - قاوا توتدوردون دنیا
 مخدومقلی سندن قورخار اوره گیم * حق یانیندا قبول اولسون دیله گیم
 حسن - حسین، عرشی کرسی گره گیم * کربلاده شهید سن ائتدین دنیا

سا والی ترکمن تلیمخان دا دنیانی بئله تانیبیدیر:

بی صفت و بی حقوق سن، بیثری ای دنیای فانی
 ساغلاما دین اول باشدان، سن اول آدم و حوانی
 هابیل و قابیلی بیخدین، هانی نوح، آدم ثانی؟
 شیث هانی؟ نئبله دین اول ابراهیم خلیل الهی؟
 اسحاقی وئردین فنا یا، اسماعیل هانی قوربانی؟
 ایوبو محروح ائیله دین، جسمینده کرم اولدو پیدا
 یونسه شکم ماهی، ائیله دین منزل و ماوا
 یعقوبی داغ یوسفدن ائیله دین معیوب و اعمی
 موسایا باغلا دی تهمت، نقیب بی سر و پا
 چکدیلر آخری دارا، اول عیسای روح الهنی
 زکریا منشارلادین، یحیانی باشینی کسدین
 جرجیسین و دانیالین، عجایب ائیله دین قصدین
 دوقسان اوغلان داغی قویدون، داودون جگرین کسدین
 کجرو فلک بیر نئچه گون سلیمان سمتینه اسدین
 آخر داغیتدین باشیندان پری و جن و انسانی
 انوشیروان و اسکندر، پس هانی حاتم طائی؟
 افراسیاب و کیکاووس، چوخ ائتدی حق ایله سعیی
 او رستم قهرمانه، ساغلا دین وئرمه دین رای
 سروران محشر هانی؟ نئبله دین سن شهشایی؟

اسفندیار سیمین تن نئیلهدین تخت کیانی ؟
 بوز ابگیرمی دورد مین نبی ، حمله همت ائدیب گئدی
 امام ولی رحمن ، اجل شربتینی ایشدی
 زهر الماس حسن ایشدی نئج اولدو کربلا دشدی
 "تلیم" دونیا ، انکی گویدور وفا ایله یینه اوشدی
 نا مهرباندیر ساغلاماز ، تئز بولاسالار مهمانی
 مختومقلی گوکلان خانلاری نین دوشگون حالاتی نین آشاغی دا گلن
 قوشمادا بیان ائدیبدیر :

ای یارانلار ، مسلمانلار * جبرده بورمهلی اولدو
 نئحه زحمت حکن خانلار * جفانی گورمهلی اولدو
 جهان گئنگدیر ملامت کان * آرادا قویدو شیرین خان
 اوستوموزده رحمسیز خان * بالاخر وورمهلی اولدو
 آزیبدیر گوکلان خانلاری * کان گور بیزه بو حاللاری
 قویمادین سوردو وارماللاری * گوز تیکیب دورمهلی اولدو
 "مختومقلی" ایامه حان * بئلین قورشا گئی قصبان
 حددن آشدی بو ظالم خان * آخر تورقورمهلی اولدو
 تلیمخان دا اوز سئوگی سی مهری خانم فراقیندا و مختومقلی نین
 یاد اولونان شعری قافیه سینه یاویق و اونون ردیفینه برابر قوشمانی
 یارادیبدیر :

گول نئچین آغلاماسن ؟ جانانیم گئتمهلی اولدو
 دان یئلی نامه گتیرمز غربته یئتمهلی اولدو
 مجلسینده اولدوم خادیم همین بویودو مرادیم
 جان و باشدان نرد اوینادیم دوست منی اوتمهلی اولدو
 گوزوم یوللاری سولاسین دوست اوگون یادی خولاسین
 غم لشگری دل قالاسین چقویریب دوتمهلی اولدو
 سگ رقیبیم بیلمز غمک * حق اونا اولماسین کؤمک
 یولوندا چکدیگیم امک نئیله ییم ایتمهلی اولدو
 اگر دریادا سن بسدی قوروسون فلکین دسدی
 باد مخالف بد اسدی کشتیمیز باتمهلی اولدو

مختومقلی یارامازلارا راجع بئله دئییدیر :

بد اصله جفا چکمک عبث دیر
هر نعجه جان چکسن گئده راصلینه
هر صحرادا یاتان میت اولارمی؟
هر ساجین آسديران سید اولارمی؟
حمزه من دیین لر حمزه یه ییتمز
هر جامه قره غن جمشیده ییتمز
ابوطالب اولوب چیخار صراطه
کونلوم ایسته رعرش و ستونده حیاته
"مختومقلی" دیلین ساغلا دهاندا
سختور من دیین جوخ دور جهاندا
تلیمخان دا اولماز ردیغلی شعرینده ائله یوخاریدا گلن مضمونی

بونوع تصویره چکییدیر :

گرگ بیابانی میثرائیله مزلر
هر الوان چیجکه لاله دئمزلر
بی صفت کیمسه لر بی اقرار اولور
باغ اولان مشحر، شمردار اولور
اوزده هر لکهیہ دئمگ اولماز خال
بولاق یئردن جوشار گلر ماه وسال
طویدا غمگین اولوبه هر یاسدا گولمه
هر مزار اوستونه بورکونو چالمه
"تلیم" گول حدینه خار نعجه گئده ر؟
لاچین اووگاهینا سار نعجه گئده ر
مختومقلی "گلیر" ردیفینده شعرین بئله دوزوبدور :

دولت اله گلیر اولسا
دولت الدن گئده ر اولسا
باشدان بورون اوزان گلیر
ملا ایلن توزان گلیر
باشین وورسن اگر دانسا
اول ایشیقہ قیزان گلیر

ایت کوچوگو آتا چکهر
چشمه قازان سویو چیخیر
هجران ایراقا آتیلسا
" مختومقلی " آد توتولسا

لایی گۆرسه دونقوز چۆکسر
ایستیباونو قازان کلیسر
اؤلدوررلر قورت دوتولسا
اول داستان یازان کلیسر

تلیمخان دا مختومقلی شعرینه
معنالارین بئله سوزوبدور :
آدم اوغلو اولن وقتده
دیندیریللر تا پیمان جواب
جان چیخیر بوش قالار بدن
بیر یول آچیلسا قبله دن
آپاریلار دوغرو راها
تخت قورولور پادشاهها
او گئجه گئده ردی فراش
نکیر ائلن منکر قارداش
درسیم دئییلیر دیل لرده
" تلیم " سنه دار یئرلرده
مختومقلی نین اؤلومه مربوط اولان
نظردن کئچیرهک :

اوخشار " کلیر " ردیغلی سؤزوننده
گۆر باشینا نهلر کلیسر ؟
گۆزلریندن سولار کلیسر
امداد اولماز هئج کیمسه دن
علی دل دل سوار کلیسر
کعبه کیمین قبله گاهها
اوندا نه خوش بولار کلیسر
الینده بیر گرز آتیش
اوندا نه بد خولار کلیسر
سرگردانام بو یول لرده
شاه مردان هاوار کلیسر
مختومقلی نین اؤلومه مربوط اولان " گره کدیر " ردیغلی شعرین

آمنای صدقنا ، محشر گونلری
جذر ایله اسر اجل یئل لری
اجل قارشی گلسه دوغرو دورارسن
یقه سیز اتک سیز دونو گیسرسن
منکر- نکیر ، صورار قویما ز خوشونا
یا خشی- یامان ائدن ایشین باشینا
دا بته الارض دوتار باشا قرآنسی
سئلر- سولار یاغیب دوتار دونیانی

بیرگون آلنیمیزدان گلسه گره کدیر
جسدن جانلاری آلسه گره کدیر
قاچما غا بیئرین یوخ کؤکسون گرارسن
کؤینک سیز اونلارا سالسه گره کدیر
هئج بیر آهین ییتمز دگره داشینا
بیربه بیر قاییدیپ گلسه گره کدیر
سیر ائدیپ گزه رمیش عالم- جهانی
گؤرونمز بدعتلر گلسه گره کدیر

.....

.....

"مختومقلی" قالماز، آدام اولمه‌ین
بودنیادا مستلیک بیله بیلمه‌ین
تلیمخان دیرلیک شاعری اولدوغونا خاطر او وزن و ردیفی سئوگی
سینه بیر " بدن نما " شعرى دئمک ایچون ایشله‌دیب‌دیر :

بلقیس تک اوتورموشان تخت اوسته
قوبنون جنت حوروغلما ن اوطاقی
قاشلارین قارادبرکییریگین زینی
حمالین حلاددیر گؤتورسون دبنی
ایکی جیگین لرین، حنتی گزه‌ن
بارماقلار قلمدیر، دیرناقلار قطن
قرلاقلارین آجاق گیلر ایشیدیر
دیلین شکر، دوداقین قند باشیدیر
پشتون مبارک دیر تخت سلیمان
گؤزه‌ل مه‌لرین، میوه رضوان
ساچلارین، تۆکولوب‌قده سراسر
اوسیه تئللرین سونبول تکاسر
نؤکر اولان آقا قدرینی بیلر
بولبول گولدن اوتروچوخ افغان ائدر
گؤبه‌گین فنجان دیر، او بظین اینجه
قاپیندا دربانام، اغزوم قول بچه
ایکی شئین، دئییه بیلیم بلادیر
ایکی دیزین ایکی دسته‌لالادیر
توپوخلارین گولدور، دابانین گولچه
خاکی بارماقلارین گؤزومه میلچه
نور تحلی سن نه عجایب سن
وفا دفترینی اوخوما ییب سن
مقاله میزین صونوندا بیر "آیریلدیم، آدینا گؤزه‌ل قوشما مختومقلی
دان اوخویاق :

حقى ياده ساليب قوللوق قيلمه‌ين
محشر گونو آييب بيلسه گره‌كدير
حکم ايله سن من بیر یانه گره‌ک‌دیر
بئله جنت عارفانه گره‌ک‌دیر
گؤزلرین آلیبدیر قره‌العیسنی
منی بولاشدیر سین قانه گره‌ک‌دیر
قوللارین بویوران، اللرین یازان
بئله شئیلر، قلمدانه گره‌ک‌دیر
یا ناقلارین قیزیل گولون پوشیدیر
یئرشین کبک خندانه گره‌ک‌دیر
سینهن ، برف ایچینده کوه ساوالان
بئله نارلار، خسته‌جانه گره‌ک‌دیر
من سنه مایلم، قراریم کسر
گون به گون اولارا شانه گره‌ک‌دیر
اگر که من دؤنسم خلق منه نئده‌ر؟
گول بولبوله آشیانه گره‌ک‌دیر
بویون حدی جه دیرکیم اوندان گئچه
منیم تک قول سن جانانه گره‌ک‌دیر
دؤرد بیرینانی نقره‌بینن طلا دیر
قلمه‌لر شمعدانسه گره‌ک‌دیر
من تکین فقیره پنجه‌لر اولچه
دیرناقلارین سورمه‌دانه گره‌ک‌دیر
"تلیمخانین" نظربندن غایب سن
هله سنه مکتب‌خانه گره‌ک‌دیر

تازه گلزاردان آیریلیدیم
 اول سفور یاردان آیریلیدیم
 صفاتین سفویلهرم آنجه
 زولفی قارادان آیریلیدیم
 جوړو اونون جاننا راحت
 چشمی قانخواردان آیریلیدیم
 سیاه ساچی سونبولومسندن
 شیرین گفتار دان آیریلیدیم
 گل ای گوزه لیرین خانسی
 باغچالی ناردان آیریلیدیم
 صویوق سولو تراولانگلسی
 نازلی دلداردان آیریلیدیم
 باغلاردیم شأنینه دستان
 آلمالی باغدان آیریلیدیم

بولبولام آه و زار چفکیب
 گوزدن قانلی یاشیم توکوب
 یارا، یاراشار اوچ موچه
 آغزی شکر، لیبی غنچه
 شیرین جاندا یوخدور طاقت
 قاشلاری فتنه یه آفت
 آیریلیدیم غنچه گولومدن
 خوش آوازلی بولبولومسندن
 دالی گونوم آرزیمانسی
 سککیز جنتین بوسستانی
 ائلیری وار دینگی - دینگی
 ائلی گوکلان، آدی منگی
 "مختومقلی" عاشق مستان
 منزلگاهی یاغی بوسستان

ایندی تلیمخانی کمال آیریلیدیم نظیره سی :

من او گلزاردان آیریلیدیم
 ماه رخساردان آیریلیدیم
 نشانهی مژگانیدیم
 یعنی زوناردان آیریلیدیم
 خال اوزونده دانا - دانا
 سنین تک یاردان آیریلیدیم
 گورسن سین شمس درخشان
 عالی وقاردان آیریلیدیم
 غم لره اولموشام برده
 زیبا نگاردان آیریلیدیم

بولبول تک افغان ائیلهرم
 اولدورور بو غم لر منسی
 دوستونان جان ها جانییدیم
 اگر شیخ صنعان اییدیم
 قوربانام سن تک جانانا
 عشق منی قیلدی دیوانا
 آج برقنی آچیلسین دان
 بیر سنین تک عظیم الشان
 "تلیم" دوشموشم درده
 کیمه شکوه قیایم بیرده؟

